

dr hab. Krzysztof Broński
em. prof. UEK
ul. H. Świdzińskiego 15 A
30-864 Kraków

Recenzja rozprawy doktorskiej

pt. „Organizacja łowiectwa na ziemi pińczowskiej od XIX do początku XXI stulecia”

napisanej przez mgr. Michała Kazimierza Nowaka

pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. Piotra Franaszka

Uwagi wstępne, wybór tematu, problematyka badawcza

Współcześnie coraz uwagi poświęca się różnym formom ochrony przyrody. Dla wielu organizacji proekologicznych łowiectwo jest niejednokrotnie postrzegane jako niszczenie zasobów przyrody ożywionej. Często nie dostrzega się łowiectwa jako jednej z form ochrony przyrody. Badania nad problematyką łowiectwa definiowanego jako element ochrony środowiska przyrodniczego, gospodarki łowieckiej jako integralnej części łowiectwa stanowiącej działalność w zakresie ochrony, hodowli i pozyskiwania zwierzyny, jak też kultury łowieckiej, są niewątpliwie interesującym i ważnym tematem badawczym podejmowanym przez przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych. Rezultatem prowadzonych badań nad łowiectwem w jego różnych wymiarach są artykuły naukowe jak też opracowania monograficzne. Wybrane (liczne) publikacje dotyczące określonych aspektów łowiectwa na ziemiach polskich zostały przywołane w recenzowanej pracy doktorskiej. Warto zaznaczyć, że Autor rozprawy opublikował również szereg prac dotyczących tej tematyki, w tym m.in. interesującą monografię poświęconą dziejom łowiectwa na ziemi pińczowskiej w latach 1815-1945. Kontynuując swoje zainteresowania badawcze Doktorant podjął wysiłek przygotowania rozprawy o organizacji łowiectwa na ziemi pińczowskiej w długim przedziale czasowym od XIX do początku XXI stulecia. Przyjęty tytuł rozprawy nie budzi uwag krytycznych.

Lektura pracy pozwala stwierdzić, że zasadnicza część przygotowanej rozprawy doktorskiej dotyczy organizacji łowiectwa współczesnego na ziemi pińczowskiej (po drugiej wojnie światowej). Nie ulega wątpliwości, że podjęta problematyka jest interesująca i ważna poznawczo. Doktorant podjął się realizacji tematu wymagającego pogłębionych kwerend źródłowych. Wykorzystał źródła znajdujące się w różnych instytucjach archiwalnych m.in. w Archiwum Państwowym w Kielcach, Archiwum Państwowym w Radomiu, Instytucie Pamięci

Narodowej Oddział Kielce, Archiwum Zarządu Okręgowego Polskiego Związku Łowieckiego w Kielcach, Archiwum Nadleśnictwa Pińczów w Pińczowie a także w archiwach kół łowieckich w Pińczowie oraz w zbiorach prywatnych. W szerokim zakresie wykorzystał odnośne akty prawne, w szczególności współczesne, a także źródła drukowane, specjalistyczną prasę zwłaszcza czasopismo „Sylwan” z XIX wieku, oraz prasę lokalną. Bazę źródłową uzupełniają opracowania, w tym artykuły opublikowane m.in. w takich czasopismach jak „Łowiec Polski”, „Łowiec Świętokrzyski” czy „Brać Łowiecka”. Autor wykorzystał również informacje pozyskane w drodze wywiadu z różnymi osobami powiązаныmi z łowiectwem, w tym prezesami i członkami kół łowieckich funkcjonujących na ziemi pińczowskiej.

Ocena poprawności struktury i zawartości pracy

Bardzo obszerna, bo licząca prawie 540 stron wydruku komputerowego rozprawa posiada klasyczny układ. Składa się ze wstępu, dziewięciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, wykazu skrótów, spisu ilustracji oraz spisu tabel. W rozprawie zostało zamieszczone 16 tabel, fotokopie dokumentów i fotografii pochodzących z Archiwum Państwowego w Kielcach oraz ze zbiorów prywatnych, w tym kilkanaście fotografii wykonanych przez Doktoranta. Autor zachował proporcje pomiędzy poszczególnymi częściami dysertacji. Przyjęty przez Autora układ pracy nie budzi istotnych uwag krytycznych i pozwala na zrealizowanie wytyczonego zadania badawczego.

W obszernym, liczącym 35 stron wydruku wstępie, opatrzonym ponad 160 przypisami źródłowymi i rzeczowymi, Autor zawarł wszystkie niezbędne elementy, które powinny znajdować się we wstępie pracy naukowej. Wskazał z uzasadnieniem główny cel pracy tj. ukazanie zmian jakie zaszły w łowiectwie na ziemi pińczowskiej w ostatnich dwustu latach, dotyczyły one prawa łowieckiego, zarządzania łowiectwem i myśliwymi, hodowli zwierzyny, wykonywania polowań a także kultury myśliwskiej. Autor zwrócił uwagę na pojęcie łowiectwa i jego zmiany w perspektywie historycznej, następnie omówił terytorialny zakres badań. Zaznaczył, że przyjęta w pracy ziemia pińczowska pokrywa się zasadniczo z granicami powiatu pińczowskiego. Obszar ten uległ znacznemu ograniczeniu po 1955 roku, kiedy z powiatu pińczowskiego wyłączono gromady, które następnie weszły w skład powiatu kazimierskiego. Wyczerpująco przedstawił stan badań i podstawę źródłową pracy. Zwrócił uwagę na różne artykuły i opracowania dotyczące stanu łowiectwa w Polsce jak też na ziemi pińczowskiej. Jednocześnie zauważył poważne zaniedbania w zakresie studiów nad dziejami łowiectwa w Polsce w XIX i XX wieku opartych na badaniach źródłowych (s. 22), a także mankamenty niektórych opracowań dotyczących funkcjonowania

Polskiego Związku Łowieckiego, jakie powstały w okresie PRL-u (w związku z podejściem charakterystycznym dla dialektyki marksistowskiej). Zgodzić się można z Autorem, że brakuje opartych na szerokiej podstawie źródłowej, syntetycznych ujęć naukowych łowiectwa w Polsce w ostatnich dwóch stuleciach. Niemniej jednak należy zauważyć, co zresztą można wnioskować chociażby z lektury recenzowanej rozprawy doktorskiej, że powstało wiele tekstów, niekiedy o charakterze przyczynkarskim, dotyczących tematyki łowiectwa w różnych jego wymiarach. Problematyka łowiectwa w Polsce w XXI wieku została opublikowana w dwutomowej monografii naukowej pt. *Łowiectwo w Polsce w XXI wieku – realia i oczekiwania*, t. 1 i 2 pod red. Stanisława Gorczycy, Gdańsk – Olsztyn 2015. Publikacja ta obejmuje zagadnienia z szeroko pojętej gospodarki łowieckiej jak też statusu myśliwego we współczesnym świecie. Są też stosunkowo liczne opracowania monograficzne o charakterze popularyzatorskim dotyczące łowiectwa i kultury łowieckiej zarówno w skali kraju jak i regionalne. Dobrym przykładem opracowań o charakterze regionalnym jest m.in. monografia Krzysztofa Szpetkowskiego pt. *Historia łowiectwa na ziemi krakowskiej*, Kraków 2002.

Następnie Doktorant omówił zasoby materiałów źródłowych przechowywane w lokalnych i regionalnych archiwach. W ostatniej części wstępu przedstawił układ rozprawy, który został skomponowany w taki sposób aby pokazać fundamentalne ramy organizacyjne łowiectwa na ziemi pińczowskiej w ostatnich dwóch wiekach.

Rozdział pierwszy zatytułowany *Administrowanie i zarządzanie łowiectwem przez władze lokalne oraz instytucje samorządu terytorialnego na ziemi pińczowskiej w oparciu o obowiązujące prawo łowieckie od I połowy wieku XIX do początków XXI stulecia* zawiera omówienie zagadnień związanych z administrowaniem łowiectwem przez władze państwowe, lokalne i samorządowe w perspektywie dwóch wieków. W pierwszej części rozdziału Autor zarysował problematykę regulacji polowania związanych z przemianami ustrojowymi w Królestwie Polskim, w tym pokazał wpływ uwłaszczenia na administrowanie polowaniem. Przywołane zostały regulacje prawne dotyczące polowania z 1871 roku, jak również te z okresu międzywojennego. Na prawie 30 stronach pracy Autor omówił regulacje prawne łowiectwa współczesnego, wyodrębniając kilka podokresów, w tym czasy PRL-u, oraz transformacji systemowej. Autor omówił również procedury wydawania pozwoleń na broń myśliwską oraz kwestie nadzoru nad jej użytkowaniem w perspektywie dwóch stuleci, z podziałem na XIX wiek, okres międzywojenny i czasy współczesne (z wyodrębnieniem kilku podokresów, które wiązały się m.in. ze zmianami

ustrojowymi w Polsce). Pewną lukę stanowi brak informacji dotyczącej regulacji łowiectwa na ziemi pińczowskiej w okresie okupacji niemieckiej, kiedy wprowadzone zostały specjalne obwody łowieckie oraz prawo polowania przez władze Generalnego Gubernatorstwa (Rozporządzenie łowieckie dla Generalnego Gubernatorstwa z 13 czerwca 1940 roku). Ponadto, moim zdaniem, czytelniejszy byłby następujący tytuł rozdziału pierwszego: „Aspekty instytucjonalno-prawne funkcjonowania łowiectwa na ziemi pińczowskiej od XIX do początku XXI wieku”.

W rozdziale drugim zatytułowanym „Gospodarka łowiecka w lasach rządowych na ziemi pińczowskiej oraz rola Nadleśnictwa Pińczów w zarządzaniu u administrowaniu łowiectwem po 1945 roku” Autor opracował problematykę zarządzania łowiectwem w lasach rządowych w pierwszej połowie XIX wieku oraz zarysował rozmieszczenie lasów rządowych na ziemi pińczowskiej i jej sąsiedztwie, następnie przedstawił zagadnienie hodowli i polowania w lasach rządowych na przykładzie Leśnictwa Szydłów. Przeprowadził charakterystykę lasów rządowych na ziemi pińczowskiej w latach 1867-1880, następnie zasygnalizował rozwój łowiectwa w lasach państwowych w okresie międzywojennym. W tym rozdziale Autor omówił również zagadnienia dotyczące lasów i gospodarki łowieckiej w Nadleśnictwie Pińczów po drugiej wojnie światowej aż do początku XXI wieku.

W rozdziale trzecim Autor omówił wyodrębnione na ziemi pińczowskiej w XIX wieku rewiry łowieckie, następnie pokazał wprowadzanie od 1927 roku, w myśl prawa łowieckiego, obwodów łowieckich oraz dokonał charakterystyki wybranych obwodów na ziemi pińczowskiej po 1927 roku. W dalszym ustępie zarysował problem tworzenia i funkcjonowania obwodów łowieckich w nowej rzeczywistości ustrojowej po drugiej wojnie światowej do 1954 roku. Pokazany został problem napięć między rolnikami a myśliwymi, dotyczący odpowiedzialności za hodowlę w obwodach łowieckich, które w wyniku parcelacji wielkich majątków ziemskich znalazły się w posiadaniu chłopów. W dalszej części dyskursu Autor zarysował funkcjonowanie obwodów łowieckich na ziemi pińczowskiej w świetle ustawy „Prawo łowieckie” z 1995 roku. W rozdziale zabrakło wzmianki o wyodrębnieniu obwodów łowieckich w okresie okupacji niemieckiej.

Rozdział czwarty poświęcony jest organizacji i charakterystyce łowiectwa w dobrach prywatnych w XIX i pierwszej połowie XX wieku. Na kilkudziesięciu stronach tekstu Autor omówił organizację gospodarki łowieckiej w Ordynacji Myszkowskich w XIX wieku, oraz przywołał zagadnienia dotyczące polowań na ziemi pińczowskiej w XIX wieku, a także w okresie

międzywojennym (polowania zbiorowe i indywidualne). Interesujące jest także zasygnalizowanie kultury łowieckiej na przełomie XIX i XX wieku. Ważnym zagadnieniem podniesionym w tym rozdziale jest analiza hodowli oraz charakterystyka polowań na ziemi pińczowskiej w okresie międzywojennym. Rozbudowana analiza opisowa podbudowana jest ujęciami statystycznymi badanych zjawisk.

W rozdziale piątym zostały omówione pierwsze towarzystwa łowieckie na ziemi pińczowskiej jakie powstały w XIX wieku. Otwarcie tematyki podnoszonej w rozdziale było zasygnalizowanie reform uwłaszczeniowych w Królestwie Polskim i związane z tym problemy prowadzenia gospodarki łowieckiej, a zwłaszcza wzrost liczby osób uprawnionych do polowania. W instytucjach łowieckich dostrzegano szanse na uporządkowanie gospodarki łowieckiej. Autor omówił pierwsze ogólnokrajowe towarzystwa łowieckie w Galicji jako pewien wzorzec do wykorzystania w Królestwie a także powstanie w Warszawie filii Cesarskiego Towarzystwa Rozmnażania Zwierzyny Łownej oraz powstanie na początku XX wieku Pińczowskiego Towarzystwa Prawidłowego Myślistwa. Następnie przedstawił powstawanie i funkcjonowanie w okresie międzywojennym w powiecie pińczowskim towarzystw łowieckich. W końcowej części rozdziału pokazany został wpływ reformy rolnej po drugiej wojnie światowej na funkcjonowanie towarzystw łowieckich na ziemi pińczowskiej. Autor zarysował również problematykę tworzenia kół łowieckich na ziemi pińczowskiej w pierwszych powojennych latach.

Rozdział szósty zawiera omówienie roli powiatowych struktur ogólnopolskich towarzystw łowieckich w administrowaniu w zakresie łowiectwa na ziemi pińczowskiej w okresie międzywojennym oraz pierwszych latach po drugiej wojnie światowej. Najpierw Autor omówił kwestie prawno-organizacyjne dotyczące tworzenia terenowych struktur Centralnego Związku Polskich Stowarzyszeń Łowieckich i Polskiego Związku Łowieckiego w Polsce w okresie międzywojennym, z uwzględnieniem ziemi pińczowskiej. Kolejne kwestie rozważane przez Autora dotyczą powiatowych struktur Polskiego Związku Łowieckiego na ziemi pińczowskiej w latach 1945-1952 oraz w latach 1952-1959. W roku 1959 Minister Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego nadał nowy statut dla Polskiego Związku Łowieckiego, dzięki któremu został przywrócony charakter PZŁ, jaki został wypracowany jeszcze w okresie międzywojennym.

W rozdziale siódmym Autor, opierając się na materiałach archiwalnych, omówił koła łowieckie zrzeszone w Polskim Związku Łowieckim na ziemi pińczowskiej w dwudziestolecie 1953-1973, a także zarysował ich działalność w latach 1964-1973. Doktorant przywołał ustawę z

1959 roku o hodowli, ochronie zwierząt łownych i prawie łowieckim, która definiowała rolę kół łowieckich jako podstawowych organizacji wykonujących zadania w zakresie łowiectwa. W końcowym fragmencie rozdziału zostały przywołane wybrane kwestie działalności kół łowieckich na ziemi pińczowskiej w latach 1964-1973, w szczególności gospodarka finansowa kół.

W rozdziale ósmym stanowiącym kontynuację problematyki zawartej w poprzednim rozdziale zostały omówione koła łowieckie na ziemi pińczowskiej zrzeszone w PZŁ po 1973 roku. Autor wyodrębnił kilka podokresów w ramach których przedstawił gospodarkę łowiecką, pokazując m.in. aspekty finansowe realizacji tej gospodarki. Pierwszy wyodrębniony podokres analizy obejmował lata 1973-1986. Początek tego okresu wiąże się z nowelizacją ustawy o hodowli, ochronie zwierząt łownych i prawie łowieckim. Znowelizowana ustawa zwiększała odpowiedzialność kół łowieckich jako dzierżawców za hodowlę. Kolejny podokres obejmował lata 1986-1989, następny dotyczy lat 1990-1997, a więc czas wprowadzania gospodarki rynkowej. przedostatni podokres obejmuje dekadę 1997-2006, zaś ostatni zawiera informacje z działalności pińczowskich kół łowieckich po 2006 roku. Moim zdaniem rozdział siódmy i ósmy mogłyby zostać ujęte łącznie, a przedstawione przez Autora uzasadnienie podziału na dwa rozdziały (s. 39) nie jest dla mnie w pełni przekonujące.

W dziewiątym rozdziale Doktorant omówił działalność Ośrodka Hodowli Zwierzyny „Bogucice”. Przedstawił genezę powstania Ośrodków Hodowli Zwierzyny w Polsce, następnie skupił się na analizie działalności Ośrodka Hodowli Zwierząt w Bogucicach w kilku okresach (w latach 1954-1967, 1967-1976, 1976-1979 i po 1979 r.) Omówił kwestie nadzoru nad gospodarką łowiecką prowadzoną przez ten Ośrodek. Charakterystyka opisowa została dopełniona danymi statystycznymi dotyczącymi m.in. planów hodowlanych w OHZ „Bogucice”. Interesującą, wyodrębnioną przez Autora kwestią była „wychowalnia bażantów” w OHZ „Bogucice”, a także pewna charakterystyka (pod względem aktywności zawodowej) myśliwych uczestniczących w polowaniach indywidualnych na terenie OHZ „Bogucice”.

W zakończeniu zostały zawarte wnioski z przeprowadzonych studiów, a także pewne informacje uzupełniające, które nie znalazły się w rozdziałach rozprawy. Autor rozprawy zdaje sobie sprawę, że zawężając podjętą tematykę do spraw związanych z organizacją łowiectwa, nie ujął w rozprawie wielu zagadnień dotyczących łowiectwa na ziemi pińczowskiej, co wiązałoby się ze znacznym poszerzeniem objętości już i tak obszernej pracy. Na podkreślenie zasługuje

wskazanie przez Doktoranta kierunków dalszych badań dotyczących łowiectwa na ziemi pińczowskiej oraz możliwości ich realizacji w oparciu o dostępne materiały źródłowe.

W dysertacji Doktorant wykazał się umiejętnością doboru i wykorzystania materiałów o charakterze historycznym oraz zdolnością krytycznej oceny materiałów źródłowych. Autor wykazał się także właściwym doбором literatury przedmiotu. Wartość dodana, jaką wnosi Autor do dotychczasowej wiedzy dotyczącej problematyki łowiectwa na ziemi pińczowskiej oparta jest na materiałach archiwalnych, aktach prawnych, artykułach prasowych oraz opracowaniach historycznych i współczesnych.

Ocena strony formalnej rozprawy

Praca pod względem formalnym prezentuje się korzystnie. Autor prezentuje styl formalny, odpowiedni dla prac naukowych. Wywód jest logiczny i sprawny, chociaż niekiedy Autor wplata różne wątki szczegółowe, informacyjne, które mogłyby być umieszczone w przypisach. Nie odnotowałem istotnych niezręczności stylistycznych, zdarzają się nieliczne błędy literowe. Ze względu na znaczną liczbę zamieszczonych w rozprawie przypisów źródłowych i rzeczowych Autor podjął dobrą decyzję numerując przypisy odrębnie w poszczególnych rozdziałach. Pewna niekonsekwencja widoczna jest niekiedy w stosowaniu akapitów (np. we wstępie).

Ocena znajomości, doboru i interpretacji źródeł

Baza źródłowa dysertacji dotycząca wykorzystanych materiałów jest imponująca. Zestawienie pozycji bibliograficznych (nieponumerowanych) zostało zawarte na kilkudziesięciu stronach wydruku (s. 483-532). Praca doktorska Michała K. Nowaka ma w poważnym stopniu charakter źródłowy. Autor w szerokim zakresie korzystał również z ustaleń poczynionych przez badaczy w istniejących opracowaniach monograficznych oraz artykułach naukowych i popularnonaukowych. Źródła pierwotne uzupełnia obszerna literatura i publicystyka fachowa. Wykorzystane zostały również artykuły prasowe. Wszystkie wymienione w bibliografii publikacje są ściśle powiązane z tematem rozprawy, dobór literatury należy uznać za właściwy. Oceniam, że zebrana baza źródłowa stanowi wyróżniający się walor dysertacji.

Ocena zastosowanych metod badawczych i uwagi krytyczne

Metody badawcze, jakie zostały przyjęte w dysertacji są typowe dla prac historycznych. Należą do nich m.in. analiza uwarunkowań prawno-instytucjonalnych dotyczących łowiectwa, analiza fachowej prasy oraz naukowych opracowań z epoki i współczesnych dotyczących zagadnień łowiectwa, prosta analiza danych statystycznych. Należy nadmienić, że zagadnienia

związane z organizacją łowiectwa są złożone, wymagają poruszania się w obrębie różnych dyscyplin. Imponująca objętość rozprawy oraz konieczność oswojenia się z terminami i określeniami właściwymi dla tematyki dysertacji, zmusza do zmuszonego studiowania treści rozprawy. Szkoda, że Autor nie wyodrębnił w spisie treści i w pracy podrozdziałów, co porządkowałoby wywód, sprzyjałoby jego syntezie i ułatwiałoby lekturę pracy. Nieliczne uwagi dotyczące zawartości rozprawy i jej struktury zostały zamieszczone w treści recenzji.

Pewną słabością pracy jest szczegółowość w niektórych jej fragmentach. Ograniczenie szczegółowości wpłynęłoby na zmniejszenie objętości rozprawy.

Gdyby Autor zamierzał opublikować pracę to sugeruję zawężenie ram chronologicznych książki do okresu współczesnego (po drugiej wojnie światowej do początków XXI wieku). Wówczas monografia stanowiłaby dopełnienie treści zawartych w opublikowanej przez Autora książce na temat łowiectwa na ziemi pińczowskiej w latach 1815-1945.

Wniosek końcowy

Po analizie rozprawy jestem przekonany, że praca doktorska pt. „Organizacja łowiectwa na ziemi pińczowskiej od XIX do początku XXI stulecia” jest dziełem badawczym wymagającym dobrego rozeznania jej Autora w metodach i warsztacie badawczym historyka. Warto również podnieść, że praca stanowi pewien wkład w badania nad regionalnym dziedzictwem kulturowym ziemi pińczowskiej, co jest ważne w kontekście funkcjonowania małych ojczyzn i rozwoju samorządności lokalnej. Ponadto badania Doktoranta pokazują znaczącą, a niekiedy niedocenianą w odbiorze społecznym rolę łowiectwa w ochronie przyrody.

Na podstawie powyższych wskazań oraz konkluzji stwierdzam, że recenzowana dysertacja pt. „Organizacja łowiectwa na ziemi pińczowskiej od XIX do początku XXI stulecia” autorstwa Michała Kazimierza Nowaka spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim w obowiązujących przepisach, zgodnie z przepisami Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.) i może stanowić podstawę dalszego postępowania we wszczętym przewodzie doktorskim. W związku z powyższym rekomenduję Radzie Dyscypliny Historia UJ o dopuszczenie rozprawy do publicznej obrony.

Kraków, 7 sierpnia 2023 r.

